

TERÖR SUÇLARI BAĞLAMINDA 13-15 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN KUSUR YETENEĞİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF THE CRIMINAL LIABILITY OF MINORS AGED BETWEEN 13-15 WITH RESPECT TO TERRORISM OFFENCES

Yusuf Solmaz BALO*

Özet: Terör olayları karşısında toplumun güvenlik ihtiyacının ön plana çıktığı, bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak “olağan suçlar” bakımından kabul edilmiş olan “olağan soruşturma, kovuşturma ve infaz ” kurallarından sapma gösteren düzenlemelere gidildiği ve bu tür hükümlere anayasaların izin verdiği bir gerçektir.

Genel olarak, “*olağan hukuk kural ve sisteminden*” sapma gösteren düzenlemeler iki sebebe bağlı olarak gerçekleştirilmektedir; terör eylemleri nedeniyle bireylerin güvenlik ihtiyacının karşılanması ve çocuk hukuku değerlerinin tatbiki. Bu sapma, terör suçlarının söz konusu olduğu durumlarda olağan suçlar hakkında öngörülmüş olan hukuk kurallarında teminat altına alınmış bir kısım haklarda daralma şeklinde ortaya çıkmakta iken, çocuk suçluluğunun söz konusu olduğu durumlarda, bu kurallarda öngörülen sınırlamaların kaldırılması veya hakların üst düzeyde korunması ve genişletilmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Yargı alanında da terörle etkin mücadele amacıyla Türkiye’de, terör suçları belirlenmiş ve bu suçların soruşturulması, kovuşturulması ve infazında özel kurallara yer verilmiş, bu suçlarla görevli özel kolluk, savcılık, mahkeme sistemi geliştirilmiş ve özel ceza infaz sistemleri öngörülmüştür.

Öte yandan, Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza mevzuatı ve çocuk ceza hukuku ilkelerine göre, kanunun suç kabul ettiği bir eylemi gerçekleştiren 13-15 yaş grubunda yer alan çocuğun ceza sorumluluğundan bahsedebilmek için, çocuğun üzerine atılı suçun “*hukuki anlam ve sonuçlarını algılama*” ve “*davranışlarını yönlendirme*” yeteneklerine sahip olması gerekmektedir. Bu yaş grubunda bulunan çocukların işlemiş oldukları özellikle terör örgütü üyeliği suçu, terör örgütü üyesi olmamakla birlikte terör örgütü adına suç işlenmesi, terör örgütüne yardım ve yataklık suçu ile terörün propagandası suçlarından dolayı ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığının belirlenmesi, bu suçları oluşturan eylemler ve bu yaş grubunda bulunan çocuklara bağlı nedenlerle bir kısım özellikler ve zorluklar taşımaktadır.

Tebliğde, Türkiye’de terör suçları karşısında toplumun ve bireylerin güvenlik ihtiyacının karşılanması ile bu suçların 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar tarafından işlendiği durumlarda çocukların “yüksek yararı”, “çocuğun korunması ihtiyacı” ve “çocuğun suça itilme” olgu ve değerlerinin dengelenmesi ihtiyacı üzerinde durulmuş, güvenlik ihtiyacı ile çocuk ceza

* Dr., Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdür Yrd.

hukukunun çarpışan değerlerinin sınırları belirlenmeye ve bu iki çarpışan ihtiyacın Türkiye’de ne şekilde karşılandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Terör, terör suçları, terör amacıyla işlenen suçlar, güvenlik, hakların sınırlandırılması, çocuk, ceza sorumluluğu, kusur yargısı, Türk çocuk ceza hukukunun genel prensipleri, terör suçu işleyen çocuklar bakımından öngörülen özel kuralların gelişimi, Türkiye’de çocuklar tarafından işlenen terör suçlarına ilişkin istatistikler.

Abstract: It is a fact that, encountered with terrorism acts, a need for security has arose and in order to satisfy this need, there have been some deviations from the “ordinary investigation, prosecution and enforcement” procedures which were adopted for “ordinary crimes” and the constitutions have also allowed these kind of provisions.

In general, the regulations which deviate from “ordinary law principles and system” are materialized due to two reasons; to satisfy the individuals’ need for security against terrorism acts and the implementation of juvenile law principles. In case of terrorism offences, this deviation appears as the restriction of some rights which are guaranteed in the provisions regulating ordinary crimes; whereas in case of juvenile criminality, the restrictions envisaged in those procedures are abolished or the rights are protected and broadened at the highest level.

In Turkey, in order to combat with terrorism effectively in the field of justice, the terrorism offences were defined and specific provisions were adopted for the investigation, prosecution and enforcement of these offences. A specific police force, prosecutor office and courts system were developed and particular enforcement systems were envisaged.

On the other hand, according to the new criminal legislation and juvenile criminal law principles adopted in 2005, in order to establish the criminal liability of a minor between 13-15 ages, who commits an act which is defined as an offence in criminal law, that minor has to be capable of “appreciating the legal meaning and consequences” of his act or his “capability to control” his behavior. There are some difficulties in establishing the criminal liability of minors who commit particularly the offence of being a member of a terrorist organization, committing an offence on behalf of a terrorist organization without being a member of that organization, aiding or abetting a terrorist organization and propaganda of that organization, due to some characteristics of those crimes and reasons regarding the minors under this group of age.

In this communique, the need to ensure a balance between providing security to the society and individuals against terrorist acts and the phenomenon and principles regarding minors such as “high interest of the minor” “need for protection” and “incitement to commit an offence” is elaborated. It has also been attempted to determine and identify the lines between the conflicting values of the need for security and juvenile criminal justice and how these interfering needs are met in Turkey.

Keywords: Terror, terrorism offences, offences committed for the purpose of terrorism, security, restriction of rights, minor, criminal liability, general principles of Turkish juvenile criminal justice, development of specific rules envisaged for the minors committing terrorism offences, statistics regarding minors who commit terrorism offences.

Sunuş

Şiddet vasıtası ile korku yaratmanın sistematik bir halde uygulanması olan terörizm, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından hiç olmadığı kadar uluslararası boyut kazanarak, 21. yüzyılın en önemli güvenlik sorunu olmuştur¹ ki; bu yüzyılın uluslararası huzur ve güvenliğe karşı yönelmiş en büyük tehdittir². Küreselleşmenin bir sonucu olarak, devletler arasındaki sınırların esnemesi, terör örgütlerinin de dünya üzerine yayılarak güçlenmelerine ortam sağlamış, yapılanma şekilleri, finansman yönetimleri³, personellerin eğitim ve uzmanlaşma süreçleri ile terör örgütleri adeta çokuluslu bir şirket profili çizen organizasyonlar haline gelmiştir⁴.

Terörizm, devletin otoritesini, toplumsal kurumları ve bireyleri tehdit ederek, suçlu-suçsuz ayrımı yapmadan toplumun her kesimini acımasız eylem ve saldırılarla yıldırıp, korkutarak hedefine ulaşmaya çalışmaktadırlar⁵.

Terör gruplarının kullandıkları taktikler, terör örgütleriyle bir kısım hükümetlerin var olan bağlantısı ve terörle mücadelede kullanılan politika ve taktiklerdeki farklılıklar nedeniyle, kanun yapıcı organlar, politikacılar, konuyla ilgili uzmanlar ve toplumun geneli için çok karmaşık bir konu olmuştur⁶.

¹ Yıldırım, Zeki, Hukuksal Açından Terörizmin Finansmanı, Önlenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara-2012, s. 1.

² Madu, Enem Kelechi, Terrorism : The Search For an International Legal Framework, Master of Laws, Faculty of Law, University of Alberta, Alberta-2007, s. iv.

³ Örneğin, Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği PKK terör örgütünün üyütürücü üretim ve sevkiyle ilgili bağlantıları hakkında bkz. Şahin, Fuat Salih, Case Studies in Terrorism-Drug Connection: The Kurdistan Workers' Party, The Liberation Tigers of Tamil Eelam, and the Shining Path, Thesis Prepared for the Degree of Master of Science University of North Texas, Texas-2001, s. 10 vd.; Terörün oksijeninin finansman olduğu ve 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'de İslami yardım kuruluşları hakkında FBI tarafından gerçekleştirilen işlemler hakkında bkz. Darling-Brekhus, Keith, Intennal Colonialism and Social Control in Age of Terror: The FBI's War on Islamic Charities Following the September 11th Attacks of 2001, the Faculty of the Graduate School, Columbia-2008, s. 13.

⁴ Çeviz, Tolga, 11 Eylül Saldırıları Sonrasında ABD'nin Uluslararası Terörizmle Mücadeleye İlişkin Güvenlik Politikası, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2008, s. 2.

⁵ Çeviz, s. 2.

⁶ Bal, İhsan, Terörizm; Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler, USAK Yay., Ankara, 2006, s. 159; Topal, Ahmet Hamdi, Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, Beta ya-

Devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve hatta gerçek kişiler, artık politikalarını, planlarını, yatırımlarını belirlerken terörizm olgusunu gözetmektedir. Öte yandan, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizme karşı, devletlerin tek başına mücadele ederek başarı sağlayamayacağı anlaşılınca, terörle mücadelede gerek devletlerin gerekse uluslar örgütlerin yeni önlemler alması kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir⁷.

Öte yandan, güvenlik ihtiyacı karşılanmadıkça, hak ve özgürlüklerin güvencede olduğunu kabul etmek de doğru değildir. Ancak devletler, teröre karşı mücadele verirken, insan haklarına müdahale etmek zorunluluğu ile de karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik uygulanacak önlemlerin bazıları, insan haklarını da ilgilendirmektedir ve çoğunlukla hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Güvenliği sağlama ihtiyacını karşılamaya yönelik güvenlik önlemlerindeki genişleme, hak ve özgürlükler alanında daralmaya yol açmaktadır⁸.

Bu noktada öne çıkan tartışma konusu, terörle mücadele edilirken alınan önlemlerle, insan haklarının hangi dereceye kadar sınırlandırılacağı, somutlaştırmak gerekirse hangi hak veya özgürlüğün ne derecede daraltılacağı hususu olmaktadır. Konunun somut ve elle tutulur bir ölçütü olmadığı gibi, yaşanan terör tehdidinin yoğunluğu ve terörle mücadele eden devletin özellikleri gibi, zamana ve yere göre değişkenlik gösteren dinamikler de, sınırlandırmanın sınırını belirlemede evrensel standartlara ulaşmayı zorlaştırmaktadır⁹. Bununla birlikte, terörün tehdit ettiği toplumsal düzenin korunmasının, aynı zamanda insan haklarının korunmasına da hizmet etmekte olduğu bir gerçektir¹⁰.

yınları, İstanbul-2005, s. 2.

⁷ Uluslar arası terörizm ile mücadele amacıyla uluslar arası alanda gerçekleştirilmiş çalışmalar hakkında bkz. Cho, Harry Yeon, Human Rights and the War Against International Terrorism: A War Without Rights?, Faculty of Law University of Toronto, Master of Laws, Toronto-2009, s. 17; Topal, s. 1; Çeviz, s. 2; Yücebaş, Önder, Suç Ekonomisi ve Terörün Finansmanı, Turhan Kitabevi, Ankara-2011, s. 127 vd.

⁸ İştin, İnanç, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Sınırlandırılması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara-2010, s. i.

⁹ İştin, s. ii.

¹⁰ İştin, s. 452.

Toplum ve bireylerin güvenlik ihtiyacının oldukça ön plana çıktığı terör eylemleri ortamında, çocuklar tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerine ve bu çocuklara adalet sisteminin yaklaşımı nasıl olacaktır? Çocuk hukukunun değer ve ilkeleri, çocuğun yüksek yararı ve bir anlamda toplumun yararı nasıl korunacaktır? Güvenlik ihtiyacı ile sistemin kendilerini "suça sürüklenen" olarak kabul ettiği¹¹ çocukların korunması dengesi ne şekilde sağlanacaktır? Bu çalışmada, bu soruların cevaplandırılmasına çalışılmış ve özellikle suç tarihinde 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını ikmal etmemiş olan çocukların, çocuk hukuku değerlerini biraz daha ön plana çıkaran bir yaklaşımla, işlemler oldukları suçlar karşısındaki cezai sorumluluğu bakımından yasa değişikliği önerisi sunulmuştur.

I- Terör Olayları ve Güvenlik İhtiyacı

A. Genel Olarak

Neredeyse, insanoğlu kadar eski olan terör ve terörizmin yapılmış çok sayıda tanımı bulunmakla birlikte, üzerinde anlaşılmış bir tanıma sahip değildir ve onun tanımı üzerinde kolayca uyum sağlanamayacaktır¹². Ancak, terörizmden bahsedildiğinde zihinlerde ilk oluşan terörizm tanımına karşılık gelen, devlete karşı terörizmdir¹³. 1960'lı yıllardan itibaren uluslararası toplumun değişmez gündem maddelerinden biri haline gelen terörizm, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik önemli bir tehdit oluşturmaktadır¹⁴.

Terörizm, hiç şüphesiz güvenlik kavramıyla çok yakından ilgilidir. Terörizm, bireylerin, toplumların, devletlerin ve yakın zamandan beri kazandığı yeni niteliğiyle küresel düzenin güvenliğine yönelmiş

¹¹ 2005 tarihinde Parlamento'da kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre, suç olarak tanımlanan bir fiili işlemiş olan çocuklar "suça sürüklenen çocuk"tur (m.3).

¹² Siskind, Jillian Nicole, Terrorism Defined: An Impossibility or an Imperative?, University of Toronto, Faculty of Law, Master of Laws, Toronto-2005, s. 15.

¹³ Kocher, Lauren, The Impact of Terrorism on Human Rights: Consequences of the War on Terror, Yüksek Lisans Tezi, the School of International Relations of Webster University, London-2007, s. iv ve 7; Uytun, Alaattin, 11 Eylül 2001 Terör Saldırısı Sonrası Değişen Terör Algısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2009, s. 11.

¹⁴ Terörün tanımı ve kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Madu, s. 10 vd. ; Topal, s. 1.

bir tehdittir. Kişinin güvenliği, onun beden ve ruh sağlığına, aile yapısına ya da yaşadığı ortamın istikrarlı olmasına bağlı olabilmektedir. Bu kaygılar geçmişe dayalı olmakla birlikte geleceğe yönelik de olabilir.

Terör, toplumun sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmesini de engellemektedir. Zira terör bireylere zarar vermekte, halkın korku ve paniğe kapılmasına yol açmakta, terörle mücadele eden devlet de, enerjisini ve kaynaklarını terörle mücadeleye harcamak durumunda kalmaktadır.

Güvenliğin bozulması insan haklarının tanınmasını ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Uzun yıllardır terörle mücadele etmekte olan Türkiye’de de insan haklarının eksiksiz bir şekilde tanınıp uygulanmasında zorluklar çıkarmaktadır. Dünya uygulamalarına baktığımızda, dış ve iç güvenlik endişelerinin başta yaşam hakkı olmak üzere temel hak ve hürriyetler rejimini doğrudan doğruya etkilediği görülmektedir¹⁵.

Güvensizlik ortamının kişilerin can ve mal güvenliğini doğrudan tehlikeye bırakmasının dışında, devletin hukuk düzeninin işleyişi üzerinde de olumsuz etki görülmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, özellikle ceza hukuku alanında, gözaltına alma, tutuklama, koruma tedbirleri uygulama, özel savcılık ve mahkeme örgütlenmesi, delil toplama güçlüğü ve medya ve kamuoyunun baskısı sonucu güvenlik kuvvetleri ve adliyenin yeterli araştırma yapamadan sonuca gitme gibi olağan hukuk kural ve uygulamalarından sapma gösteren uygulamalar görülebilmektedir. Bunun yanında, güvensiz bölgelerden sermayenin kaçması, artan işsizliği, yatırımların gerçekleştirilememesi, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin aksaması dolayısıyla ekonomik ve sosyal hakların ihlalleri de eklenebilir¹⁶.

Devletin görevi ise, bireylerinin hak ve özgürlüklerini yaşanabilir kılmaktır. 21. yüzyılın başında, terörün yeni kimliğiyle batı medeniyetlerini hedef alan saldırıları sonucunda insan haklarının sınırlandırıl-

¹⁵ Gündüz, Aslan, «Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Güvenlik İkilemi : Bir Milletlerarası Hukuk Perspektifi», Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul-1996, s. 193 ; Ünal, Şeref, “Terörizm ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, Terörizm İncelemeleri, Derleyen Ümit Özdağ ve Osman Metin Öztürk, ASAM Yayınları, Ankara - 2000, s. 88 vd.

¹⁶ Gündüz, s. 193.

ması hususu Batı medeniyetinin öncelikleri haline gelmiştir. Bu uğurda, ulusal ve uluslararası düzeyde teröre karşı alınan kararlarda ve yapılan düzenlemelerde, insan hakları alanındaki kazanımlarda kısmî geriye gidiş yaşanmaya başlanmıştır¹⁷. Örneğin, Almanya'da 1970'li yıllarda terör eylemlerinin artması nedeniyle, Ceza Kanununa ve Ceza Muhakemeleri Usul Kanununda yeni suç tipleri ve kurallar getirilmek suretiyle bir karşılık verilmiştir. Bunu, Mahkemeler Teşkilatı Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununda yapılan değişiklikler ile "Kamu Tanıklığı" müessesesinin düzenlenmesi izlemiştir. Bu çerçevede, soruşturma organlarının araştırma ve müdahale yetkileri önemli şekilde genişletilmiş, müdafilik hakkının kötüye kullanılmasına ilişkin yaptırımlar uygulanmaya başlanmış ve terör suçlusu tutukluların bir takım haklarında kısıtlamaya gidilmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde maske takmak, silah ve silah benzeri teçhizatlara sahip olmak suç olarak düzenlenmiştir¹⁸.

Terörle mücadelede alınan önlemlerin, bir taraftan bireysel hak ve özgürlüklerin korunduğu demokratik toplum ve hukuk devleti gerekleri ile uluslararası insan hakları standartlarını karşılama ve demokratik kurallara uygun olması gerekirken, diğer taraftan da terör tehdidine karşı etkili olması gerekmektedir. Devlet, bireyi korumak için terörle mücadele ederken kendisi bireye zarar vermemelidir. Bu noktada demokratik rejimlerde, insan haklarının nasıl ve hangi dereceye kadar sınırlandırılabilir tartışması ortaya çıkmaktadır. Bu sınırlandırmanın çerçevesini, demokrasinin ve uluslararası hukukun temel prensipleri çizmektedir.

Güvenliğin sağlanması için alınacak önlemler ile bu önlemler alınırken hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamalar arasındaki dengeyi

¹⁷ İşten, s. 1.

¹⁸ Erbaşı, A. Aslıhan, Avrupa Birliği Terör Politikası Işığında Almanya Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul- 2009, s. 233 vd.; 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilmiş olan terör eylemleri dolayısıyla ABD federal Kongresi tarafından kısaca USA Patriot Kanunu (PatriotLaw) olarak bilinen "Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act" Kanunu kabul etmiştir. Bu Kanun ve ABD'de terörizm ile ceza hukuku alanında mücadelede yapılanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kocher, s. 26; Öte yandan terörle mücadele amacıyla ABD'de yerel polis örgütlerinde gerçekleştirilen değişiklikler ve bunun yeterliliği hakkında bkz. Presnell, J. Ryan, Local Law Enforcement's Counter Terrorism Capabilities, The faculty of the Department of Criminal Justice, East Tennessee State University, s. 21 vd.

kurma, zamanımızda devletlerin karşılaştıkları bir ikilem iken, terör suçunu işlemiş kişinin çocuk olması durumunda çocuk hukukunu oluşturan ulusal ve uluslararası kaynakların ilkelerinin de göz önünde bulundurulması ihtiyacı¹⁹, terör suçlusunun çocuk olduğu durumlarda terör ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasıdaki sınırın belirlenmesinde durumu biraz daha zorlaştırmaktadır.

B. Hakların Sınırlandırılması Ölçütü

Terör eylemleri, kişilerin birçok temel hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesini sınırlandırmakta veya tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, "Temel hak ve özgürlükler ile güvenlik arasındaki denge", devletlerin terörle mücadelesinde uluslararası anlamda mutlak bir hak olarak kabul edilmektedir²⁰.

Güvenlik sebebiyle hak ve özgürlükler alanında gerçekleştirilecek sınırlamaların her hak veya özgürlüğün nitelik ve özelliğine göre, gerekli, haklı ve adil olması gerekmektedir. Yapılan sınırlamaların bu çerçeveye uygun olup olmadığının denetlenmesi amacıyla uluslararası belgelerde ve çağdaş anayasalarda; "demokratik toplum düzeninin gerekleri", "ölçülülük ilkesi" ve "öze dokunmama" gibi sınırlamanın sınırını teşkil eden bir takım güvence kriterler belirlenmiştir²¹.

Uluslararası belgelerde de ifadesini bulan diğer ilke ise; hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamaların, anayasanın verdiği yetkiye uygun olarak, ancak kanunla yapılabilmesidir (Any.m.13)²².

II- Terör Olgusuna Karşı Ceza Hukuku Araçlarıyla Tepki

A. Genel Olarak

Terörist eylemler; bireyleri korkutarak, ürküterek, yıldırarak toplumda güvensizlik yaratmak ve bu suretle hedefte yer alan kişilerin boyun eğmelerini sağlamak amacını gütmekte, bu doğrultuda hiçbir ahlaki

¹⁹ Türk hukukunda çocuk haklarının korunması hakkında bkz. Akyüz, Emine, Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-2000.

²⁰ Terör eylemlerinin, kişi hak ve özgürlükleri üzerindeki etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Altun, Hasan Mutlu, Terör, Güncel Olaylara Hukuksal, Sosyolojik ve Tarihsel Yaklaşım, Seçkin Yayınevi, Ankara-2011, s.345 vd.

²¹ İştin, s. 202.

²² İştin, s. 202.

sınır tanımaksızın acımasızca gerçekleştirilmekte ve çoğunlukla masum insanları hedef almaktadırlar. Bu anlamda, bu eylemler, ceza hukuku bakımından, temelde suç teşkil eden eylemlerden oluşmaktadır ve bu eylemler, neredeyse tüm devletlerin iç hukuklarında suç olarak tanımlanmış ve yaptırıma bağlanmıştır. Terör örgütleri mensuplarınca gerçekleştirilen bu eylemler; görünüşte herhangi bir kişi tarafından işlenen eylemle aynı olmakla birlikte, sebep, amaç, yöntem ve sonuçları bakımından söz konusu sıradan eylemlerden ayrılmaktadırlar (TMK m.1)²³.

Belirtilen nitelikteki eylemler ve bu eylemlerin faileri ile hukuk platformunda mücadelede ceza hukukuna görev düşmektedir. Ancak bu konuda ceza hukukunun konusunu oluşturan suç ve suçlular, sıradan suç ve suçlulardan oldukça farklıdırlar ve olağan ceza hukuku kuralları, yargısal alanda terör suçlarıyla mücadele ve toplumun güvenlik ihtiyacının karşılanmasında yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle, terör suçlarıyla ceza hukuku alanında mücadele edilebilmesi için, özel mücadele sistemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur²⁴.

Teröre karşı ceza hukuku alanında geliştirilen özel sistemler, devletten devlete farklılık göstermektedir. Bazı devletler güvenliklerini ön planda tutmakta ve bunu sağlamak için hak ve özgürlüklerden taviz verilmesinden sakınmamakta iken, diğer bazı devletler teröre karşı aldıkları özel önlemleri asgari düzeyde tutmaya, hak ve özgürlüklere olağan durumdan daha geniş sınırlamalar getirmemeye çalışmaktadırlar. Bu tercihlerde, devletlerin maruz kaldıkları terör tehdidinin nitelikleri ile boyutu rol oynadığı gibi, devletlerin rejimi, demokrasi kültürü, milli güvenlik algılamaları gibi kendine has özellikleri de belirleyici olmaktadır²⁵.

²³ İşten, s. 64 ; Terörle mücadelede uluslararası örgütler ile mukayeseli hukukta alınan tedbirler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zelman, Jashua D., "Uluslararası Hukukta Son Gelişmeler : Anti-Terörizm Mevzuatı-Bölüm 1 : Genel Değerlendirme ", Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008, s. 83 vd. ; Gasser, Hans Peter, "Terör Eylemleri, Terörizm ve Uluslararası İnsancıl Hukuk", Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008, s. 99 vd. ; Goldstone, Richard / Simpson, Janine, " Terörizme Hukuki Bir Cevap Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolünün Değerlendirilmesi", Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008, s. 123 vd.

²⁴ İşten, s. 64.

²⁵ Kuzey İrlanda'da terörle mücadelede idarî alanda ve ceza hukuku alanında uygulanan yöntem ve kurumlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Korte, Raven Nicole,

Türk hukuk sisteminde terörist eylemler ve terör suçlarıyla yargı alanında etkin mücadele amacıyla ceza hukuku, medenî hukuk, personel hukuku ve idare hukuku gibi bir kısım alanlarda özel düzenlemeler yapılmıştır. Ceza hukuku alanında, 1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çıkarılmıştır. Bununla yetinilmemiş, 1999 tarihinde çıkarılmış olan 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun iletişimin dinlenmesi ve tespiti, gizli izleme, gizli soruşturmacı görevlendirme, kayıt ve verilerin incelenmesi, hak ve alacaklara ilişkin tedbirler, tanığın ve görevlilerin korunması gibi koruma tedbirlerinin terör suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasında da uygulanması benimsenmiştir (4422 sy. m. 16). Öte yandan, terör suçlarında tanıklardan daha fazla bilgi elde etmek amacıyla, 2007 yılında Tanık Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bunlarla da yetinilmemiş, Ceza Muhakemesi Kanunu²⁶, Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun²⁷ ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda²⁸ yer verilen bir kısım hükümlerle, terör suçları ve suçluları bakımından olağan suçluluk durumuna göre temel hak ve özgürlükler bakımından daha ağırlaştırıcı düzenlemeler öngörülmüştür²⁹.

Ayrıca, terör suçlarından mahkûm olanların kamu görevlisi olmalarını zorlaştıracak hükümlere de yer verilmiştir. Devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan mahkum olmak, Devlet memuru olmaya engel teşkil etmektedir (DMK m.48). Hatta, bu suçlardan olunan mahkumiyetin af dolayısıyla kaldırılmış olması bile, bu kişilerin Devlet memuru olmasını sağlayamamaktadır (DMK m.48).

Counter Terrorism Counter Productive? The Case of Northern Ireland, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, Master of Arts, Maryland-2005, s. 6, 26 vd.; İşten, s. 64.

²⁶ CMK m.250 ilâ 252. Bu hükümler 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanunun 105. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan bu hükümlerin bazıları yine 6352 sayılı Kanunla (m.75)Terörle Mücadele Kanununun 10. maddesine alınmıştır.

²⁷ CMK Yürürlük Kanunu m.12/1.

²⁸ CİK m.107/4.

²⁹ ABD'de terör suçları dolayısıyla soruşturma ve kovuşturma bakımından öngörülen tedbirler ile terör suçlarında savcılar ve savunma avukatlarının uyguladıkları stratejiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. A. Shields, Christopher, An Analysis of Prosecutorial and Defense Strategies in Federal Terrorism Trials From 1980 to 2004, University of Arkansas, Arkansas-2008, s. 16, 34 vd.

Öte yandan, bu suçlarla etkin mücadele amacıyla Devlet organizasyonel anlamda da bir kısım değişikliklere gitmiştir. Bu amaçla, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Terörle Mücadele Daire Başkanlığı³⁰, il ve ilçelerde ise terör şube müdürlükleri ve terör büro amirlikleri³¹ kurulmuştur.

Bu yaklaşım çerçevesinde yargı alanında da bu suçların soruşturulması ve kovuşturulmasında görevli savcılık ve mahkemeler belirlenmiştir. TMK kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar; Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi birden çok ili kapsayabilecek şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek ağır ceza mahkemelerinde görülür. Bu mahkemelelerin başkan ve üyeleri adli yargı adalet komisyonunca, bu mahkemelerden başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez (TMK m.10).

B. Çocuklar Bakımından

Türk hukukunda, terör suçu sayılan eylemlerin çocuklar tarafından gerçekleştirilmesi durumunda da çocuklar terör suçlusu, işlenmiş olan suçlarda terör suçu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de, genel kural olarak yetişkin terör suçluları ve suçları hakkında ceza hukukunda öngörülmüş olan ve “*olağan hukuk*” kurallarından kişi aleyhine sapma gösteren kurallar, terör suçlusu çocuklar hakkında da uygulanmaktadır.

Türk hukukunda genel konsept bu olmakla birlikte, çocuk hukukuna hakim olan ilkeleri³² göz önünde bulunduran Yasa Koyucu özellikle 2000’li yıllardan itibaren, soruşturma, kovuşturma ve infaz hukukunun genel yaklaşımından farklılaşmak suretiyle, terör suçları ve suçluları bakımından öngörülen farklı ve ağır nitelik taşıyan kural- ların çocuklar bakımından uygulanmamasını benimsemeye başlamış, bu yaklaşım süreç içinde farklı kanunlarla gerçekleştirilen değişiklik- lerle uygulamaya yansıtılmıştır.

³⁰ EGM Terörle Mücadele ve Harekat Daire Başkanlığı Kuruluş Görev ve Çalışma Yönetmeliği.

³¹ İl Emniyet Müdürlükleri Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü ve İlçe Emniyet Müdürlükleri/Amirlikleri Terörle Mücadele Büro Amirliği Kuruluş Görev ve Çalışma Yönetmeliği.

³² Çocuk hukukuna hakim olan ilkeler ve bunların Türk hukuk sistemi bakımından etkisi hakkında bkz. Tiryakioğlu, Bilgin, Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Bilim Serisi 7, Ankara-2000, s. 5 vd.

Bu kapsamda olmak üzere, terör suçlarından mahkum olanların cezalarında yarı oranında artırım öngören hükmün (TMK m.5) çocuklar hakkında uygulanmaması³³, çocuklar tarafından gerçekleştirilen suçlarda özel yetkili Cumhuriyet savcılığı ile özel yetkili bölge ağır ceza mahkemelerinin görevlerinin sonlandırılmasını³⁴, TMK'da öngörülen özel soruşturma ve kovuşturma hükümlerinin çocukların terör suçluluğunda uygulanma yasağı³⁵ ile çocuklar hakkında olağan koşullu salıverme hükümlerinin uygulanması düzenlemeleri³⁶ gerçekleştirilmiştir.

III- Terör Suçları ve Çocuklar

A. Çocuk

Türk hukukunda çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişidir (ÇKK m.3)³⁷. Bu yaklaşım, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (m.1)³⁸ ile Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçüklerin Korunması İçin Birleşmiş Milletler Kurallarına uygundur³⁹. Bu yaklaşımın suç teşkil eden eylemleri gerçek-

³³ Bu düzenleme 22/7/2010 tarihli ve 6008 Sayılı Kanunla (m.4) kabul edilmiştir. Buna göre "Bu madde hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz."

³⁴ Bu düzenleme 2/7/2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanunla (m.75) ile kabul edilmiştir. Buna göre "Çocuklar, bu madde hükümleri uyarınca kurulan mahkemelerde yargılanamaz; bu mahkemelere özgü soruşturma ve kovuşturma hükümleri çocuklar bakımından uygulanmaz." (TMK m.10/).

³⁵ Bu düzenleme 2/7/2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanunla (m.75) ile kabul edilmiştir. Buna göre "Çocuklar, bu madde hükümleri uyarınca kurulan mahkemelerde yargılanamaz; bu mahkemelere özgü soruşturma ve kovuşturma hükümleri çocuklar bakımından uygulanmaz." (TMK m.10/).

³⁶ Terör suçlarından dolayı bir kişinin koşullu salıverilmesi için diğer koşulların yanında, mahkum olunmuş olunan cezanın dörtte üçünü iyi halli olarak ceza infaz kurumunda geçirmesi gereklidir. Bu süre, diğer suçlardan mahkum olunan cezalarda ise üçte ikidir. 22/7/2010 tarihli ve 6008 sayılı Kanunla (m.9) yapılan değişiklikle, terör suçundan dolayı mahkum olan çocuklar hakkında terör suçuna ilişkin koşullu salıverme hükümlerinin değil, terör suçu olmayan suçlara ilişkin koşullu salıverme suçlarına ilişkin koşullu salıverme hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir.

³⁷ Türk ceza hukuku sisteminde çocuk kavramı ve gelişimi hakkında bkz. Akyüz, s. 67 vd.;Yokuş Sevük, Handan, Uluslar arası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayınları, İstanbul-1998, s. 3 vd.

³⁸ ÇHDS'nin 1. maddesine göre "Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."

³⁹ Balo, Yusuf Solmaz, Uluslararası İlkeler ışığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulanması, Seçkin Yayınevi, Gözden Geçirilmiş, Güncellenmiş 2. Baskı, Anka-

leştiren çocuklar bakımından karşılığı, suç tarihinde henüz onsekiz yaşını doldurmamış olan kişilerin “çocuğun yüksek yararı” yaklaşımı çerçevesinde (ÇHDS m.3 ve ÇKK m.4) özel bir statüye tabi kılınması gerekliliğidir.

Türkiye’de, çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumlulukları bakımından durumları, üç yaş grubu altında farklı hükümlere bağlanmıştır. İlk grup olarak, suç tarihinde 12 yaşını doldurmamış küçüklerin ceza hukuku karşısında sorumluluğu bulunmamaktadır (TCK m.31)⁴⁰. Suç tarihinde 12 yaşını doldurmuş olup, henüz 15 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluklarının olup olmadığı hususunda Kanun Koyucu kesin kanaat bildirmemiştir. Bunlar hakkında yapılacak bir kısım tespitlerin sonucuna bağlanmıştır. Bunların, üzerlerine atılı fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği (*algılama yeteneği*) ile davranışlarını yönlendirme yeteneğinin (*irade yeteneği*) varlığının tespiti durumunda, cezai sorumluluğu bulunmaktadır. Son grup olan 15 yaşını doldurmuş ancak, 18 yaşını doldurmamış olanların ceza hukuku karşısında sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak, bunlar hakkında indirimli ceza politikası izlenmiştir.

Ayrıca, sağır ve dilsiz olan çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluğunun tespitinde, bu yaş grupları daha yukarıya çekilmiştir. Sağır ve dilsiz çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumsuzluk yaşı 15’dir. 15-18 yaş grubunda bulunan sağır ve dilsizlerin cezai sorumluluğunun var olup olmadığı, fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin tespitine bağlıdır (TCK m.33). Bu durumda Türk hukukunda, sağır ve dilsiz olup 15-18 yaş grubunda bulunan çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluğu, sağır ve dilsiz olmayan 13-15 yaş grubunda bulunan çocukların statüsüyle eşdeğer görülmüştür⁴¹.

ra-2009, s. 182.

⁴⁰ Mukayeseli hukukta çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluk yaşları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Artuk, Emin, “Küçüklerin Cezai Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılama Hâkim Olan İlkeler”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı-2000, Ankara-2000, s. 216; Balo, Yusuf Solmaz, Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, Gözden geçirilmiş 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara-2005, s. 11; Aksay, Bekir, Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğuna Etkisi, Beta Yayınları, İstanbul-1990, s. 20; Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi, Unicef, Ankara-2010, s. 1.

⁴¹ Yaş gruplandırmaları ve grupların ceza hukuku karşısında farklı statüye tabi tutulmasında etkin unsurun toplumsal kültür olduğu hakkında bkz. Dönmezer,

B. Terör Suçu

1. Genel Olarak

Türk hukukunda terör suçu ile terör suçu sayılan suçlar farklıdır. Terör suçları TMK'nın 3 üncü maddesinde sayılan suçlardır. Buna göre, TCK'nın 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320 nci maddeleri ile 310/1. maddesinde yazılı suçlar, "*terör suçu*"dur (TMK m.3). Bu suçların terör suçu sayılması için, TMK'nın 1. maddesinde belirtilen amaçlarla kurulmuş bir suç örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması gerekli değildir⁴². Bu nedenle de, kişinin kusurluluğunun belirlenmesinde TMK'nın 1. maddesinde belirtilen unsurların ayrıca test edilmesine gerek yoktur.

Terör suçu sayılmamakla birlikte, bazı suçların TMK'nın 1 inci maddesinde kabul edilen amaçları gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması durumunda, bu suçlar "*terör amacıyla işlenen suç*" olarak kabul edilmektedir (TMK m.4). Gerçekte terör suçu olarak kabul edilmeyen bu suçlar, ancak, TMK'nın 1. Maddesinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere kurulmuş örgütün faaliyeti çerçevesinde işlendiğinde terör suçu statüsünü elde etmektedir. Bu nedenle de, genel olarak TMK'nın 3. maddesinde düzenlenen suçların aksine, TMK'nın 4. maddesinde yer alan bu suçların bir örgüt olmaksızın bireysel olarak işlenebilmesi mümkün değildir.

Buna göre, Aşağıdaki suçlar TMK'nın 1. maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde, *terör* suçu sayılacaktır (TMK m.4):

- a) *Türk Ceza Kanununun 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 142, 148, 149, 151, 152, 170, 172, 173, 174, 185, 188, 199, 200, 202, 204, 210, 213, 214, 215, 223, 224, 243, 244, 265, 294, 300, 316, 317, 318 ve 319 uncu maddeleri ile 310 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar.*

Sulhi, "Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu", Fakultatis Decima Anniversaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441, s. 65.

⁴² Uyar, Tulga, Terörle Mali ve Hukuki Mücadele, Adalet Yayınevi, Ankara-2008, s. 136.

- b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan suçlar.
- c) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.
- ç) 10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.
- d) Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar.
- e) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 inci maddesinde tanımlanan suç.

2- Çocukların Terör Suçluluğu

a. Genel Olarak

Türk hukukunda terör suçu işleyen çocuklar yetişkinler gibi terör suçlusu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, toplumun çocuk suçluluğuna yaklaşımına da uygun olarak, terör suçlarında dahi, çocukların yetişkin terör suçlularından ayrı kurallara tabi tutulduğuna şahit olmaktayız. Örneğin, yetişkinlerin terör suçluluğunun aksine olarak, çocukların terör suçluluğunda, bu suçluluğa bağlı bir ceza artırımı uygulanmamaktadır. Ayrıca, çocuklar tarafından gerçekleştirilen terör suçlarında özel yetkili Cumhuriyet savcılığı ile özel yetkili bölge ağır ceza mahkemelerinin görevlerinin bulunmaması, TMK'da öngörülen özel soruşturma ve kovuşturma hükümlerinin çocukların terör suçluluğunda uygulanmaması ve çocuklar hakkında terör suçları bakımından öngörülen koşullu salıverme hükümlerinin uygulanmaması gibi son zamanlarda gerçekleştirilmiş olan düzenlemelerde bulunmaktadır.

Öte yandan, terör örgütünün propagandası amacıyla yapılan veya örgütün propagandasına dönüşen "nevruz kutlamaları"na katılarak, kolluk görevlilerinin uyarılarına rağmen dağılmamakta ısrar eden, etrafa zarar veren ve örgüt propagandası oluşturan sloganlar atan, döviz veya pankartlar taşıyan çocuklar hakkında TCK'nın içtima hükümleri sebebiyle, neticede çok ağır cezaların verilmesinin or-

taya çıkardığı bir kısım sorunların çözülmesi amacıyla, suç ve ceza siyaseti çerçevesinde 2010 yılında 6008 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir⁴³. Bu değişikliklerle, Kanun Koyucu terör örgütü tarafından gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan çocukların “*kitle psikolojisinin etkisinde kalarak*”⁴⁴ katıldıklarını kabul etmiştir⁴⁵. Bu değişiklik çerçevesinde 13-15 yaş grubunda bulunan çocukların bu suçlar kapsamında kusurluluğu bakımından konuya bakıldığında, özellikle bu çocuklar bakımından davranışlarını yönlendirilme yeteneğine sahip olup olmama durumunun titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bize göre, en azından, 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında, terör örgütü tarafından gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında, bu yaş grubunda bulunanlar tarafından gerçekleştirilmiş olan propaganda fiilleri hakkında kusur yeteneklerinin olup olmadığıyla ilgili olarak, hâkimlerin gerekli hassasiyeti göstermesi durumunda, 6008 sayılı Kanunla 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa eklenen 34/A maddesi değişikliğine gerek kalmayacaktı. Öte yandan bu değişikliklerle Ka-

⁴³ Konuyla ilgili olarak 2911 sayılı Kanuna eklenen madde aşağıdaki şekildedir:

“Çocuklar hakkında uygulanmayacak hüküm

MADDE 34/A -Bu Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılarak direnme suçunu veya katıldıkları toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında propaganda suçunu işleyen çocuklar hakkında bu suçlara bağlı olarak ayrıca 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 2 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz.”

⁴⁴ 6008 sayılı Kanunla 2911 sayılı Kanuna eklenen 34/A maddesinin değişiklik gerekçesinde “Yürürlükteki hükümler çerçevesinde yapılan uygulamada, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine *kitle psikolojisinin etkisinde kalarak katılan çocukların* bu toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında terör örgütünün propagandası mahiyetinde fiil ve davranışlarda bulunması halinde, ...” ifadesine yer verilmiştir.

⁴⁵ Bu değişiklik öncesinde, terör örgütünün propagandası amacıyla yapılan veya örgütün propagandasına dönüşen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılarak, kolluk görevlilerinin dağılın uyarılarına rağmen etrafa taş atmak suretiyle zarar veren ve dağılmamakta ısrar eden, terör örgütünün propagandası mahiyetinde fiiller gerçekleştiren çocuklarla ilgili olarak yapılan yargılamalarda;

- a) 2911 sayılı Kanunun 32 veya 33. maddelerinde tanımlanan suçlardan dolayı,
- b) 3713 sayılı Kanunun 7/2. Maddesinde tanımlanan terör örgütünün propagandasını yapmak suçundan dolayı,
- c) Örgüt adına suç işlemiş olmaları nedeniyle de ayrıca TCK'nın 314/2. Maddesinde tanımlanan terör örgütüne üye olmak suçundan dolayı, Cezaya hükmedilmekteydi. Ayrıca, verilen ceza TMK'nın 5. Maddesi gereğince arttırılmaktaydı. Bkz. Özgenç, İzzet, Suç Örgütleri, Seçkin Yayınevi, 3. Bası, Ankara-2011, s. 27.

nun Koyucu, sadece 13-15 yaş grubu bakımından değil, aynı zamanda 15-18 yaş grubunda bulunan çocukları da kapsayacak şekilde, bu tür bir toplantı sırasında çocuklar tarafından gerçekleştirilmiş olan propaganda eylemi dolayısıyla, bu çocuklar hakkında ayrıca 3713 sayılı TMK'nın 2/2. maddesinin uygulanmayacağını hüküm altına almıştır (2911 sy. Kanun m.34/ A).

b. Kusurun Tespiti

Bir kişinin gerçekleştirmiş olduğu bir haksızlık dolayısıyla sorumlu tutulabilmesi için bu kişinin "kusurlu" olması gerekmektedir. Bu konuda bir yargıya varabilmek için, işlenen fiilin (haksızlığın) hangi şartlarda gerçekleştirildiğinin araştırılması gerekmektedir. Yani, gerçekleştirilmiş olan haksızlık dolayısıyla, kişinin idaresinin oluşum şartlarının tespiti ve bu tespite binaen gerçekleştirilen haksızlık dolayısıyla, failin şahsen muaheze edilmesi gerekip gerekmediğinin belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Yeni TCK sisteminde kusurluluk, gerçekleştirdiği haksızlıkla ilgili olarak faildeki iradenin oluşum şartlarının tespiti ve bu tespite binaen gerçekleştirdiği haksızlık dolayısıyla failin şahsen muaheze edilmesi gerekip gerekmediği hususundaki yargıyı ifade etmektedir⁴⁶. İşlenen fiilin bir haksızlık teşkil ettiği konusundaki yargıya varırken, failin bu fiil karşısındaki manevi durumunu da göz önünde bulundurmak gereklidir. Yani, fail, prensip itibarıyla işlediği fiilin maddi unsurlarının suurunda olmalıdır⁴⁷.

Kusurluluk, haksızlığın unsurlarının gerçekleşmesinden sonra, gerçekleştirilen fiille ilgili olarak fail hakkında verilen bir değer hükmünü oluşturmaktadır. Bu anlamda, kusur, bir haksızlığı gerçekleştirmiş olması nedeniyle failin kınanabilmesini ifade etmektedir. Failin, işlediği fiilin haksızlık teşkil edip etmediğini anlayabilecek zihni donanımına sahip olmadığı hallerde (algılama ve irade yeteneği), onun hakkında kınama yargısında bulunabilmek mümkün değildir⁴⁸.

⁴⁶ Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Kısaltma: Türk Ceza Hukuku), 7. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara - 2012, s. 226 ve 348.

⁴⁷ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, s. 349.

⁴⁸ Koca, Mahmut / Üzülmüş, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Kısaltma: Ceza Hukuku), Seçkin Yayınevi, 4. Baskı, Ankara-2012, s. 76.

Ceza hukukunda aksi ispatlanabilen bir karine, bütün insanların kusur yeteneğine sahip olduğu karinesidir. Ancak, yaş küçüklüğü gibi bu karinenin aksinin söz konusu olduğu durumlarda bulunmaktadır. Yaş küçüklüğü, kişinin fiili nedeniyle kınanabilirliğine dair değer yargısını etkileyen bir haldir⁴⁹. Bu anlamda, yaş küçüklüğünün, kusur yeteneğini azaltıcı veya tümüyle kaldırıcı etkide bulunmasının sebebi, anlayabilme ve isteyebilme yeteneğinin ancak zamanla ve yaşın ilerlemesiyle olgunluğa kavuşmasıdır⁵⁰. Çünkü, insanın bedeni, fiziki gelişimine paralel olarak, toplumda hakim olan değer telakkilerini, bu telakkilerin bağlantılı olduğu, kaynaklandığı davranış normlarının anlam muhtevasını idrak etme kabiliyeti (*idrak kabiliyeti*) gelişmektedir. Kişi ancak belli bir yaştan sonra toplum değer yargılarını öğrenebilme, bunlardan sonuç çıkarabilme, doğruyu yanlıştan ayırabilme yetkinliğini kazanmaktadır. Bu olgunluğa bağlı olarak da, idrak kabiliyetinin yanı sıra, ayrıca kişinin davranış normlarının icapları doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme yeteneği (*irade kabiliyeti*) de gelişmektedir⁵¹. Bu süreç, kişinin biyo-psikolojik gelişmesine ve yaşadığı çevreye bağlıdır⁵². Bir anlamda,, algılama ve davranışlarını yönlendirebilme yeteneğinin özü psikolojik olgunluk ve zihin sağlığıdır⁵³.

Kusur yeteneği, kişinin düşünsel açıdan belli bir olgunlukta olmasını gerektirmektedir. Bu da yetişkin olma ve akıl hastası olmama ile paralel olarak gelişir. Bu anlamda, bir kişide kusur yeteneğinin bulunup bulunmadığının belirlenmesinde, belli bir yerde ve zaman diliminde geçerli olan sosyal değerler de etkili olmaktadır⁵⁴.

Bu nedenle, yaşı küçük olanların, yetişkinler gibi cezalandırılması, onların fizyolojik, biyolojik ve psikolojik durumları düşünüldüğünde adil değildir⁵⁵. Esasen, aksi bir ceza politikasına toplumun onay vermesi de beklenmemelidir⁵⁶.

⁴⁹ Zafer, Hamide, Ceza Hukuku Genel Hükümler, TCK m. 1-75, Beta Yayınevi, 2. Bası, s. 307.

⁵⁰ Dönmezer, Sulhi / Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C. II., s. 158; Özbek, Veli Özer / Kanbur, M. Nihat / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar / Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, s. 335.

⁵¹ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, s. 361; Soyaslan, Doğan, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, s. 415.

⁵² Soyaslan, Ceza Hukuku, s. 416.

⁵³ Soyaslan, s. 411.

⁵⁴ Centel, Nur / Zafer, Hamide / Çakmut, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta yayınları, 7. Bası, s. 352.

⁵⁵ Zafer, Hamide, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 307.

⁵⁶ Soyaslan, s. 411.

C. 13-15 Yaş Grubu Çocukların Durumu

Türk hukukunda cezai sorumluluğunun olup olmadığının tespiti ihtiyac bulunulan yaş grubu, suç tarihinde 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını henüz doldurmamış olan (13-15 yaş grubu) çocuklardır. Bu yaş grubunda bulunan çocukların cezai sorumluluğunun varlığı veya yokluğu askıdadır. 13-15 yaş grubunda yer alan ve suç şüphesi altında bulunan çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluğunun belirlenmesinde, gerçekleştirilen somut haksızlık göz önünde bulundurulacaktır. Bu yaş grubu bakımından idrak ve irade kabiliyetinin her somut olay bakımından ayrı tetkik edilmesi gereklidir.

Bunun belirlenmesinde, çocuk tarafından gerçekleştirilmiş olan her somut olayın şartları göz önünde bulundurulacaktır⁵⁷. Bu kapsamda çocuğun üzerine atılı suçun türü ve suçun işlendiği tarihteki yaşın önem taşımaktadır ve belirleme buna göre yapılacaktır⁵⁸. Yoksa soyut ve genel anlamda sorumluluğun tespiti söz konusu değildir⁵⁹. Ayrıca,

⁵⁷ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, s. 351.

⁵⁸ 13-15 yaş grubunda yer alan çocuk, bazen işlediği fiilin bir haksızlık teşkil ettiğinin idrakinde olmakla birlikte, bazı hallerde söz konusu fiili işlemekten kendini alıkoyma kabiliyetine sahip olamamakta, belirli haksızlıklar açısından davranışlarını yönlendirme yeteneği zayıflamakta veya tamamen ortadan kalkabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özgenç, İzzet, "Kusur Yargısı ve Yaş Küçüklüğü", *Fakultatis Decima Anniversaria*, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441, s. 263.

⁵⁹ Konuyla ilgili Temyiz Mahkemesi kararlarında, çoğun üzerine atılı eylemin ve suç tarihinin belirtilmesi gerektiği, ayrıca, çocuğun fiilinin atılı suçun basit veya nitelikli hallerinden hangisi olduğu belirtilmek suretiyle sosyal inceleme raporunun alınması gerektiği belirtilmektedir. Yargıtay'ın örnek kararlarının bir kısmı aşağıya alınmıştır:

"12 yaşını doldurmayan sanığın, suç tarihinde 5237 sayılı TCK'nın 31/2.madde ve fıkrası kapsamında korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda silahla ateş etme suçunun hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediği hususunda ceza sorumluluğunu kaldıracak bir durumun bulunup bulunmadığını uzman bilirkişiden alınacak rapor ile saptanıp, sonucuna göre sanığın hukuki durumun tayin ve takdiri gerekirken, nöroloji uzmanının meskun mahalde silah atma suçundan farik ve mümeyyiz olduğunu belirtir raporuna dayanılarak yazılı biçimde eksik soruşturmayla hüküm kurulması... (Yargıtay 8.CD 29.01.2008 günlü 2006/9207-2008/624).

"17.03.1991 doğumlu olup, suç tarihinde 15 yaşını bitirmemiş olan sanığın, 5237 sayılı TCY'nın 31/2 ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 11.maddesi uyarınca, 03.10.2005 tarihinde işlediği hırsızlık suçunun hukuksal anlam ve sonuçlarını algılayabilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğine ilişkin rapor alınılmadan, 19.03.2005 tarihinde işlenen otodan hırsızlık suçuna ilişkin rapor ile yetinilerek, duruşmaya devamla yazılı biçimde karar verilmesi...(Yargıtay 6.CD, 24.12.2008 günlü 2007/9239-2008/24329).

“Sanık hakkında yağma suçundan dava açılıp yargılandığı ve anılan suç nedeniyle hükümlülük kararı verildiği halde, hırsızlık eyleminin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayabilme ve davranışlarını yönlendirme ve davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine ilişkin doktor raporuna dayanılarak hüküm kurulması... (Yargıtay 6.CD. 16.10.2008 günlü 2007/3377-2008/17048).

“Suç tarihinde 12-15 yaş grubunda olan sanık hakkında adam öldürmeye teşebbüs suçunun hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılamadığı veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediği hususunda rapor aldırılmadan, müessir fiil suçunun farik ve mümeyyizi olduğuna dair rapor ile yetinilerek eksik soruşturma ile karar verilmesi... (Yargıtay 1.CD 09.02.2009 günlü 2009/537-469).

“Sanıklara yüklenen zorla kaçırıp alıkoymak (kişiyi hürriyetinden yoksun kılma) suçuyla ilgili fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin var olup olmadığına dair uzman hekim raporu alınmadan fiili livata (cinsel saldırı) suçundan alınan raporla yetinerek hüküm kurulması... (Yargıtay 5.CD. 12.07.2007 günlü 2007/5568-6140).

“Sanığın suç tarihinde, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma ve nitelikli cinsel istismar suçlarının hukuki anlam ve sonuçlarını algılama, bu fiillerle ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı araştırılmadan cinsel istismar suçunun farik ve mümeyyizi olduğunu bildiren Adli Tıp Kurumu... Şube Müdürlüğü'nün 01.09.2005 tarih ve 2005/4299 sayılı raporuyla yetinilerek yazılı şekilde hüküm kurulması... (Yargıtay 5.CD. 11.10.2006 günlü 2006/7943-7865).

“Oysa incelenen dosyada yerel mahkemece 6136 sayılı Yasa'ya aykırı davranmak suçundan karar verilirken; 5237 sayılı Yasa'nın 31/2.maddesindeki emredici hükme rağmen; suç tarihinde 14 yaşında olduğu anlaşılan sanık hakkında bu suçla ilgili olmak üzere “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin” bulunup bulunmadığına ilişkin herhangi bir raporun aldırılmadığı, (Yargıtay Ceza Genel Kurulu 27.03.2007 günlü 2007/7-7376).

“5237 sayılı TCK'nın 31/2.maddesine göre, suç tarihinde 12-15 yaş grubunda olan sanıklar hakkında “işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin” bulunup bulunmadığına ilişkin rapor alınmasının zorunlu olduğu,

Alınacak raporda, sanığın işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunmadığının belirtilmesi halinde ise, sanık hakkında artık bir cezaya hükmedilemeyeceği ve aynı yasanın 31/1.maddesine göre sadece çocuklara özgü güvenlik tedbiri uygulanabileceği, bu durumda ancak hapis veya para cezasına hükmedilmesi halinde uygulanma olasılığı bulunan “hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına” karar verilmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, Suç tarihinde 14 yaşında bulunan sanık hakkında 5237 sayılı TCK'nın 31/2.maddesinin emredici hükmü gereğinin yerine getirilmemesi,

Usul ve Yasaya aykırı olup Adalet Bakanlığı'nın kanun yararına bozma istemine dayanan Yargıtay C.Başsavcılığının ihbarname içeriği bu itibarla yerinde görüldüğünden Konya 4.Asliye Ceza Mahkemesi'nin 14.06.2006 gün ve 2005/914 esas 2006/68 sayılı kararına vaki itirazın kabulü yerine reddine ilişkin Konya 3.Ağır Ceza Mahkemesi'nin 14.07.2006 tarih ve değişik işler 280 sayılı kararının CMK'nın 309/4 maddesi uyarınca (BOZULMASINA), müteakip işlemlerin mahallinde ic-

suç tarihinde 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar, her ne kadar aynı yaş grubunda yer almakta ise de, algılama ve irade yetenekleri bakımından kesinlikle aynı ölçülere ve olgunluğa sahip değildir. Bu grup içindeki yaş farklılığının da değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereklidir. Bunun belirlenebilmesi için, çocuk hakkında sosyal inceleme raporunun hazırlanması gerekmektedir (ÇKK m.35)⁶⁰.

Öte yandan, çocuğun içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar, gördüğü eğitim gibi hususların, işlediği fiile ilişkin kusurun belirlenmesinde etkili olduğu inkar edilemez. Öte yandan, işlenen fiil dolayısıyla kişinin kusurlu kabul edilmemesi halinde dahi, bu fiil, belirli bir haksızlık ifade etmeye devam etmektedir⁶¹. Ancak, buradan kişinin bedenî, fizikî gelişiminin doğrudan kusurluluk üzerinde etkili olduğu sonucu da çıkarılmamalıdır⁶².

Buna göre, bir 13-15 yaş grubunda bulunan çocuğun ceza hukuku karşısında sorumluluğunun varlığının kabulü için failin tipikliğin maddi ve manevi unsuru ile hukuka aykırılık unsurunu gerçekleştirilmesi yeterli değildir. Ayrıca, çocuğun işlemiş olduğu bu fiilden dolayı kınanabilmesi de (kusurlu olması) gerekmektedir. Bu anlamda kusur yeteneği, kişinin işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama

rasına, dosyanın mahalline gönderilmesi bakımından Yargıtay C.Başsavcılığına tevdiine, 12.05.2008 gününde oybirliği ile karar verildi.(Yargıtay 8.CD. 12.05.2008 günlü, 2008/1040-5417).

⁶⁰ Sosyal inceleme raporlarında yapılan incelemenin özelliğine ve verilen görevin niteliğine göre hakkında inceleme yapılması talep edilen çocuğun; doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları, fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve moral gelişim özellikleri, ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu, aile bireyleri arasındaki ilişki, okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre, içinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar, inceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları, suçluluklarına ve topluma uyumsuzluklarına veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgilerine yer verilir. Raporunda ayrıca, çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi sırasında elde edilen ve olayın açıklanması bakımından önemli görülen bilgiler, çocuk hakkında koruma tedbirlerinden hangisinin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına dair öneriler, çocuk hakkındaki tedbir veya denetim kararlarının ne kadar süre ile uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler ile çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman veya psikiyatrik tedavi hususunda önerilere de yer verilecektir (ÇKK Uygulama Yönetmeliği m.21). Sosyal inceleme raporlarında yer alması gereken hususlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi, Unicef, Ankara-2010, 47 vd.

⁶¹ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, s. 226.

⁶² Özgenç, "Kusur Yargısı ve Yaş Küçüklüğü", s. 263.

(fiilin haksızlık teşkil ettiğini algılayabilme) ve bu doğrultuda davranışlarını yönlendirme kabiliyetidir⁶³. Bu nedenle, fiilinin haksızlığını anlayamayan çocukta kusur yeteneği bulunmamaktadır.

Algılama yeteneği, kişinin işlemiş olduğu fiilin içinde yaşamakta olduğu toplumda ne anlama geldiğinin bilincinde olmasını ve bu fiilin toplu halde yaşama şartları ile tezat halinde olduğunu anlamasını, fiilinin hukuken tasvip edilmeyen bir davranış olduğunu bilmesini ifade etmektedir. 13-15 yaş grubunda yer alan çocuklar, adam öldürme, yaralama veya hırsızlık fiillerinin bir haksızlık oluşturduğunu, bu tür fiillerin hukukun icaplarıyla bağdaşmadığını toplumun kendisine kazandırdığı değer yargılarıyla, **genel olarak**, bilebilecek durumdadır. Ancak, TMK kapsamında yer alan örgüt üyeliği (TCK m. 220/2 ve 314/2), örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme (TCK m. 220/6 ve m. 314/3), örgüte bilerek ve isteyerek yardım etme (TCK m. 220/7 ve 314/3) ve terör örgütü propagandası yapma (TMK m. 7/2) gibi suçlar bakımından aynı sonuca varmak oldukça zordur⁶⁴.

TCK'nın "Suç işlemek amacıyla örgüt kurma" başlıklı 220. maddesinde, kanunlarda suç olarak tanımlanan fiillerin işlenmesi amacıyla örgüt kurmak veya yönetmek ile, bu amaçla kurulmuş örgüte üye olmak, işlenmesi amaçlananlardan ayrı suçlar olarak kabul edilmiştir⁶⁵. Bu suçların oluşması için, kişinin ayrıca başka bir suç işlemiş olmasına gerek bulunmamaktadır.

Suç tarihinde 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar tarafından gerçekleştirilen ve TCK'nın 314. maddesinde belirtilen silahlı örgüte üye olma veya üye olmamakla birlikte bu tür bir örgüt adına suç işleme fiilleri dolayısıyla kusurluluğunun belirlenmesinde, çocuğun TCK'nın 302 ilâ 316. maddelerde belirtilen suçları işlemek amacıyla kurulmuş bir silahlı örgüte üye olmak veya bu tür bir örgüt adına suç işlemek fiilleri dolayısıyla, fiillerinin hukuki anlam ve sonuçlarını *algılama yeteneğine* sahip olmuş olması gerekmektedir. Yani, bu suçlar

⁶³ Centel,/ Zafer/ Çakmut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, s. 351 ; Hakeri, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, 8. Baskı, s. 270 ; Koca/ Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 246.

⁶⁴ Soyaslan, s. 415; Hakeri, Ceza Hukuku Genel Hükümler, s. 271; Koca/Üzülmöz, 247.

⁶⁵ Bkz. Madde gerekçesi, Şahin, Cumhur / Özgenç, İzzet / Sözüter, Adem, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, C. 1, 3. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara-2007, s. 305.

bakımından, çocuğun terör örgütü üyeliği olgusunu veya örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına hareket etme olgusunu, söz konusu örgütün TCK'nın 302 ilâ 316. maddelerinde belirtilen suçları işlemek amacıyla kurulmuş olduğunu ve üzerine atılı olan ve kendisine örgüt üyesi veya örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kimse statüsünü kazandıran eylemlerin bir haksızlık oluşturmakta olduğunu, bu tür eylemlerin anlam ve sonuçlarını *anlamakta* olduğunun, örgüt üyeliği veya örgüt adına suç işleme suçlarından sorumluluğunun tespiti bakımından belirlenmesi gereklidir. Ancak, bu da yeterli değildir; son aşamada ayrıca, tüm bunlara rağmen, örgüt üyeliği suçu ile örgüt adına suç işlenmesi suçunun oluşumuna sebep olan eylemleri bakımından çocuğun, davranışlarını yönlendirme yeteneğine de sahip olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir⁶⁶.

Terör örgütü üyeliği suçu ile örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işlenmesi suçunda, suçun manevi unsurunun varlığı, kişinin, bu örgütün TCK'nın 302 ilâ 316. maddelerinde düzenlenen suçları işlemek amacıyla yönelik olarak bir faaliyet icra ettiğini bilmesine bağlıdır⁶⁷.

Öte yandan, bir gerçektir ki, terör örgütlerinin bir güç, bir hakimiyet kaynağı olması ve örgüt içinde mevcut hiyerarşik yapı nedeniyle, kişilerin örgüte katılırken serbest iradeleriyle hareket ettiklerini veya örgüt adına suç işlerken serbest iradeleriyle hareket ettiklerini söylemek, her zaman mümkün değildir⁶⁸.

Bu yaş grubunda bulunan çocuğun işlediği fiille ilgili olarak kusur yeteneğinin olup olmadığına bizzat hakim karar verecektir. Bilirkişi ancak, çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı⁶⁹, sosyal çevre koşulları,

⁶⁶ Örgüt üyelerinin, örgütün TCK'nın 302 ilâ 316. Maddelerinde belirtilen amaçları silahlı şekilde gerçekleştirme gayesinin bilincinde olması gerektiği hakkında bkz. Akın, Engin, Anayasa Mahkemesi-Yargıtay Kararlı ve Uluslararası Hukuk Me-tinleri Çerçevesinde Terör ve Terörün Finansmanı Suçu, Adalet yayınevi, Ankara-2009, s. 271.

⁶⁷ Özgenç, Suç Örgütleri, s. 21.

⁶⁸ Özgenç, Suç Örgütleri, s. 21.

⁶⁹ Çocuk suçluluğunda aile faktörünün etkisi hakkında bkz. Akıncı, Füsün Sokullu, "Çocuk Suçluluğu Kriminolojisinde Aile Faktörü", Fakultatis Decima Anniversaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441, s. 127; Yenisey, Feridun, "Çocuk ve Küçük Sanıkların Muhakemesinde Yeni Eğilimler ve İnsan Hakları Sorunu", Fakultatis Decima Anniversaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye

gördüğü eğitim, fiziksel ve ruhsal gelişimi hakkında bir rapor düzenleyebilir. Rapor içeriğinde, somut fiille ilgili olarak çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığı yönünde bir değerlendirmede bulunulmayacaktır. Bu konuda sonuca varma değerlendirmesi, bilirkişi tarafından hazırlanmış olan raporu değerlendirilerek hakim tarafından yapılacaktır⁷⁰.

IV- Uygulama, Veriler ve Değerlendirme

Suç işlemek amacıyla kurulmuş örgüte üye olmayı veya örgüt adına suç işlemeyi suç olarak tanımlamakla korunan hukuki değer, esas itibarıyla kamu güvenliği ve barışıdır. Bu fiillerin suç olarak kabul edilmesiyle, bireyin, Anayasada güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerine yönelik eylemlere karşı da korunması amaçlanmıştır⁷¹.

Türkiye’de, 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında 1998-2011 döneminde terör suçlarını da yargılamakla görevli olan ceza mahkemelerinde açılan davalardaki sanık sayılarını gösteren verilere göre, bu zaman aralığında bu mahkemelerde yargılanan 13-15 yaş grubunda bulunan çocukların sayısında genel olarak bir artış görülmektedir (Şekil - I). Yine bu verilerden anlaşılmaktadır ki, 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında terör suçluluğu nedeniyle dava açılmaktadır⁷².

ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441, s. 278.

⁷⁰ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, s. 364; Sosyal İnceleme Raporları (SİR) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uluğtekin, Sevda, Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara-2004, s. 88 vd.; Uluğtekin, Sevda, Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Bizim Büro, Ankara-1994, s. 124 vd.

⁷¹ Özek, Çetin, “Organize Suç”, Prof. Dr. Nurullah Kunter Armağan, İstanbul-1998, s. 195.

⁷² Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü istatistiklerinden derlenmiş olan bu verilerde, 2009 ilâ 2011 aralığındaki hızlı artış, gerçek verileri yansıtmamaktadır. Çünkü bu dönemdeki Adalet Bakanlığı kayıtları kişi odaklı olarak değil, suç odaklı olarak tutulmaktadır. Bu nedenle, bir kişinin üzerinde var olan her bir suç bir sayı olarak sisteme girmiştir. Öte yandan, 2011 yılı verilerine göre 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında 3713 sayılı TMK’na muhalefet iddiasıyla açılmış olan davalardaki sanık sayısı 93 olmuştur. Yine aynı yıl, 2911 sayılı Kanuna muhalefet nedeniyle hakkında dava açılmış aynı yaş grubu çocuk sayısı 39’dur. CMK m. 250 mahkemelerinde aynı dönem hakkında ceza davası açılmış 13-15 yaş grubu çocuk sayısı toplam olarak 425 olmuştur. Bkz. http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2011/95.pdf, erişim tarihi: 02.01.2013.

13-15 Yaş Grubu Çocuklar Hakkında
CMK m. 250 Mahkemelerinde Açılan Davalarda Sanık Sayısı (1998-2011)

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1998	16	3	19
1999	50	18	68
2000	7		7
2001	19	3	22
2002	11	6	27
2003	92	10	102
2004	27	3	30
2005	9		9
2006	35	3	38
2007	11		11
2008	46	6	52
2009	1254	163	1417
2010	2291	163	2454
2011	354	71	425

ŞEKİL - I

Öte yandan, Türkiye’de 2006-2011 döneminde terör suçlarını yargılamakla görevli olan mahkemelerde (CMK m. 250’ye göre kurulan mahkemeler) yargılanmış ve hakkında hüküm kurulmuş 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklara ilişkin veriler incelendiğinde (Şekil - II);

- Bazı yıllarda bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında hiç mahkumiyet hükmü kurulmadığı,
- Mahkumiyetlerin varlığı nedeniyle, terör suçları dolayısıyla bu yaş grubunda bulunan çocukların kusur yeteneğinin varlığının kabul edilmiş olduğuna ilişkin örneklerin bulunduğu,
- 2010 yılında terör suçlarından mahkum olan 13-15 yaş grubunda bulunan çocuk sayısının azımsanamayacak bir sayı olduğu,
- Haklarında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilen çocukların bulunduğu ve bu çocuklar hakkında gereksiz yere ceza davası açılmış olunabileceği veya bu çocukların kusur yeteneğinin olmadığı belirlenmiş olduğu, değerlendirilmektedir.

CMK m. 250 Mahkemelerinde Hakkında Karar Verilen
13-15 Yaş Grubu Çocukların Sayısı (2006-2011)

TARİH	MAHKÛMİYET	CEZA VERİLMESİNE YER OLMADIĞINA
2006	0	22
2007	0	3
2008	14	6
2009	37	29
2010	155	14
2011	17	0

ŞEKİL - II

Bize göre, Türkiye’de 12 yaşını doldurmuş olup, henüz 15 yaşını tamamlamamış olan çocukların cezai sorumluluğuyla ilgili olarak vardığımız sonuçlar aşağıdaki şekildedir:

Suç tarihinde 13-15 yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında terör suçluluğu nedeniyle ceza davası açılmaktadır.

Açılmış olan bu davalarda, terör suçluluğu dolayısıyla bu çocukların kusur yeteneğinin varlığının anlaşıldığı durumlarda, bunlar hakkında mahkumiyet hükmü kurulmaktadır.

Bu yaş grubunda bulunan çocukların terör suçluluğu sayıları, çocuk hukuku bakımından düşünüldüğünde fazla olmakla birlikte, Devlet olarak düşünüldüğünde ve bu yaş grubunda bulunan genel çocuk sayısı göz önünde bulundurulduğunda oldukça düşük olduğu değerlendirilmektedir.

Yukarıda açıklanan nedenlerle bize göre, suç tarihinde 12 yaşını doldurmuş da 15 yaşını doldurmamış olan çocukların terör suçluluğu ve bu suçlar dolayısıyla idrak ve irade yeteneklerinin tespitinde karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla iki yöntem izlenebilir:

İlk olarak, bu yaş grubunda bulunanlar tarafından gerçekleştirilmiş olan fiilleri dolayısıyla kusur yeteneklerinin varlığı durumunda, halen uygulanmakta olan ceza indirimi suretiyle cezalandırma politikası yerine, hâkime verilecek takdir yetkisiyle, gerektiğinde bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında ceza uygulamama yöntemi ter-

cih edilmelidir. Bu konuda kamuoyunda yapılacak bir araştırmayla, toplum tarafından bu uygulamanın kapsamına dahil edilmeyecek, adam öldürme suçları gibi, suçların tespiti yapılmak suretiyle, bu suçlar bu düzenlemenin kapsamı dışında tutulabilir⁷³.

İkinci olarak da, bu yaş grubu hakkında uygulanan ceza siyaseti ilkesinin esasını oluşturan karine tersine çevrilebilir. Buna göre, halen bu yaş grubunda bulunanların üzerlerine atılı fiil dolayısıyla kusur yeteneklerinin olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Kanaatimizce, bu yöntemin uygulanması için kanun değişikliğine de gerek bulunmamaktadır. Halen bu konudaki uygulama, daha ziyade çocuğun algılama ve irade yeteneklerinin yokluğunun ispatı gayreti şeklinde cereyan etmektedir. Bunun yerine, algılama ve irade yeteneklerinin ne şekilde bulunmakta olduğunun ispatı algısı üzerine sürecin işlemesi sağlanmış olsa, bu yöntem ile amaçlanan sonuçlar sağlanmış olacaktır. Bu konuda Yüksek Mahkeme olarak Yargıtay içtihatlarıyla yaklaşım değişikliği sağlanabilir. Bununla birlikte, bunun sağlanamaması durumunda kanun TBMM'ne görev düşecektir. Yapılacak değişiklikle, bu yaş grubunda bulunan çocukların, prensip olarak, kusur yeteneklerine sahip olmadıkları, ancak hakim tarafından uzmanlardan yararlanılmak suretiyle yapılacak inceleme sonucunda, üzerlerine atılı suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve iradesini yönlendirme yeteneklerine sahip olduklarının tespit edilmesi durumunda, ancak, bunlar hakkında ceza verilebileceği öngörülebilir⁷⁴.

⁷³ Bu konuda yapılacak Kanun değişikliği, TCK'nın 31. maddesinin ikinci fıkrasında yapılabilir. Buna göre TCK'nın 31/2. maddesi aşağıdaki şekilde olabilir (Değişiklik koyulaştırılmak suretiyle yazılmıştır):

"Madde 31- (1) ...

(2) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmuş olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan onbir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz. Ancak, mahkum olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir"

⁷⁴ Bu önerimizle ilgili yapılacak kanuni düzenleme TCK'nın 31. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarının yürürlükten kaldırılarak, aşağıdaki şekilde düzenlenmesiyle sağlanabilir:

KAYNAKLAR

- A. Shields, Christopher, *An Analysis of Prosecutorial and Defense Strategies in Federal Terrorism Trials From 1980 to 2004*, University of Arkansas, Arkansas-2008.
- Akıncı, Füsün Sokullu, "Çocuk Suçluluğu Kriminolojisinde Aile Faktörü", *Fakultatis Decima Anniversaria*, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441.
- Aksay, Bekir, *Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğuna Etkisi*, Beta Yayınları, İstanbul-1990.
- Altun, Hasan Mutlu, *Terör, Güncel Olaylara Hukuksal, Sosyolojik ve Tarihsel Yaklaşım*, Seçkin Yayınevi, Ankara-2011. Akyüz, Emine, *Ulusal ve Uluslar arası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-2000.
- Artuk, Emin, "Küçüklerin Cezaî Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılmasında Hâkim Olan İlkeler", *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı-2000*, Ankara-2000.
- Bal, İhsan, *Terörizm; Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, USAK Yay., Ankara, 2006.
- Balo, Yusuf Solmaz, *Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku*, Gözden geçirilmiş 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara-2005.
- Balo, Yusuf Solmaz, *Uluslararası İlkeler ışığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması*, Seçkin Yayınevi, Gözden Geçirilmiş, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara-2009.
- Centel, Nur / Zafer, Hamide / Çakmut, Özlem, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta yayınları, 7. Baskı.
- Cho, Harry Yeon, *Human Rights and the War Against International Terrorism: A War Without Rights?*, Faculty of Law University of Toronto, Master of Laws, Toronto-2009.
- Çeviz, Tolga, *11 Eylül Saldırıları Sonrasında ABD'nin Uluslar arası Terörizmle Mücadeleye İlişkin Güvenlik Politikası*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2008.
- Darling-Brekhuis, Keith, *İnternal Colonialism and Social Control in Age of Terror: The FBI's War on Islamic Charities Following the September 11th Attacks of 2001*, the Faculty of the Graduate School, Columbia-2008.
- Dönmezer, Sulhi / Erman, Sahir, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, Genel Kısım, C. II.
- Dönmezer, Sulhi, "Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu", *Fakultatis Decima Anni-*

"Madde 31- (1) Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Ancak, fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan onbir yıla kadar hapis cezasına hükümlenir. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz.

- versaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441.
- Erbaşı, A. Aslıhan, Avrupa Birliği Terör Politikası Işığında Almanya Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul- 2009.
- Gasser, Hans Peter, “Terör Eylemleri, Terörizm ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008.
- Goldstone, Richard / Simpson, Janine, “Terörizme Hukuki Bir Cevap Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolünün Değerlendirilmesi”, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008.
- Gündüz, Aslan, “Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Güvenlik İkilemi : Bir Milletlerarası Hukuk Perspektifi , Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Umud Vakfı Yayınları, İstanbul-1996.
- Hakeri, Hakan,Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, 8. Baskı.
- İşten, İnanç, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Sınırlandırılması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara-2010.
- Khanat, Arman, 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası ABD'nin Terörle Mücadele Politikası ve İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslar arası Polislik Çalışmaları.
- Kocher, Lauren, The Impact of Terrorism on Human Rights: Consequences of the War on Terror, Yüksek Lisans Tezi, the School of International Relations of Webster University, London-2007.
- Korte, Raven Nicole, CounterTerrorismCounterproductive? The Case of Northern Ireland, Faculty of the GraduateSchool of the University of Maryland, Master of Arts, Maryland-2005.
- Madu, Enem Kelechi, Terrorism : The Search For an International Legal Framework, Master of Laws, Faculty of Law, University of Alberta, Alberta-2007.
- Özbek, Veli Özer / Kanbur, M. Nihat / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar / Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı.
- Özek, Çetin, “Organize Suç”, Prof. Dr. Nurullah Kunter Armağan, İstanbul-1998.
- Özgenç, İzzet, “Kusur Yargısı ve Yaş Küçüklüğü”, Fakultatis Decima Anniversaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi YayınNo : 441.
- Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Kısaltma: Türk Ceza Hukuku), 7. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara - 2012.
- Özgenç, İzzet, Suç Örgütleri, Seçkin Yayınevi, 3. Bası, Ankara-2011.
- Presnell, J. Ryan, Local Law Enforcement's Counter Terrorism Capabilities, The Faculty of the Department of Criminal Justice, East Tennessee State University.
- Siskind, Jillian Micole, Terrorism Defined: An İmpossibility or an İmperative? University of Toronto, Faculty of Law, Master of Laws, Toronto-2005.

- Soyaslan, Doğan, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, 4. Baskı, Yetkin Yayınları.
- Şahin, Cumhur / Özgenç, İzzet / Sözüer, Adem, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, C. 1, 3. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara-2007.
- Şahin, Fuat Salih, Case Studies in Terrorism-Drug Connection: The Kurdistan Workers' Party, The Liberation Tigers of Tamil Eelam, and the Shining Path, Thesis Prepared for the Degree of Master of Science University of North Texas, Texas-2001.
- Tiryakioğlu, Bilgin, Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Bilim Serisi 7, Ankara-2000.
- Topal, Ahmet Hamdi, Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, Beta yayınları, İstanbul-2005.
- Uluğtekin, Sevda, Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara-2004.
- Uluğtekin, Sevda, Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Bizim Büro, Ankara-1994.
- Uyar, Tulga, Terörle Mali ve Hukuki Mücadele, Adalet Yayınevi, Ankara-2008.
- Uytun, Alaattin, 11 Eylül 2001 Terör Saldırısı Sonrası Değişen Terör Algısı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2009.
- Ünal, Şeref, "Terörizm ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", Terörizm İncelemeleri , Derleyen Ümit Özdağ ve Osman Metin Öztürk, ASAM Yayınları, Ankara - 2000.
- Yenisey, Feridun, "Çocuk ve Küçük Sanıkların Muhakemesinde Yeni Eğilimler ve İnsan Hakları Sorunu", Fakultatis Decima Anniversaria, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No : 441.
- Yıldırım, Zeki, Hukuksal Açından Terörizmin Finansmanı, Önlenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara-2012.
- Yokuş Sevük, Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayınları, İstanbul-1998.
- Yücebaş, Önder, Suç Ekonomisi ve Terörün Finansmanı, Turhan Kitabevi, Ankara-2011.
- Zafer, Hamide, Ceza Hukuku Genel Hükümler, TCK m. 1-75, Beta Yayınevi, 2. Bası.
- Zelman, Jashua D., "Uluslararası Hukukta Son Gelişmeler : Anti-Terörizm Mevzuatı-Bölüm 1 : Genel Değerlendirme", Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara-2008.